

felnőtt ember tudatában. A háború utáni nemzedék talán már nem is érti, mekkora csapást jelenthetett egy nincstelen parasztcsalád életében a beszakadó kémény vagy a leomló házfal. Csak akkor válik érthetővé az ilyen események ábrázolásának tudatos jelképe, amikor egy ország, sőt egy egész világrend korhadt eresztékeinek szét hullását állítja párhuzamként elének a könyv írója. A nagy összeomlást követő kábulatban, az ezernyi különböző irányban ható és munkáló erők és érdekek kusza összevisszaságában, az új rend építésének hajnalán volt szükség — jobban, mint bármikor — az élet minden lelki és fizikai megpróbáltatását hallatlan akaraterővel, a végsőkig is megfeszülve elviselni képes teremtő emberek kiállítására.

És Nádasdi Péter könyve éppen ezen a ponton szenved törést.

Méltán tarthat számot érdeklődésünkre a Tiszántúl háború utáni, sőt még a világméretű végkifejlet előtt megkezdődött éledésének ábrázolása. Szívesen olvasnánk erről többet a szerző tárgyilagos, közvetlen és ízes stílusában. A balmazújvárosi talpraállás kezdeteinek ábrázolása itt azonban majdnem a fölösleges epizód szintjére veti vissza ezt az egyébként szép és nem kevésbé fontos, immár a történelem által igazolt eseménysort.

Bizunk benne, hogy ezzel nem szakad meg a már közreadott elbeszélés fonala, és a közeli jövőben számíthatunk annak hasonlóan őszinte, világos és fiú szerettől áthatott folytatására.

Hiszen a kitartás, a tehetség és a történelmi igazságszolgáltatás sikeréért küzdő akarat fája csak ezután terebélyesedett ki igazán — ma már teljes megalapozottsággal századunk hazai irodalmának klasszikusai közé tartozó Veres Péter munkásságában is.

F. Nagy Géza

Juhász Géza: Könyvek országútján. Tanulmányok, cikkek. Újvidék 1973. Fórum K. 231 l.

Az irodalomtörténész és szerkesztő Juhász Géza könyve fontos állomás a délszláv—magyar kapcsolattörténeti kutatások folyamataiban éppúgy, mint a jugoszláviai magyar irodalom történetében. Nyugodtan leírhatjuk: nélkülözhetetlen kézikönyv lesz mindazok számára, akik a felszabadulás utáni jugoszláv—magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok, valamint a negyvenöt utáni jugoszláviai magyar irodalom vizsgálatára vállalkoznak. Összegező munka, amely egyfelől a jugoszláviai magyar könyvkiadás eredményeit tartalmazza, másfelől meg bepillantást enged a szerző szerkesztői és irodalomtörténeti műhelyébe.

A tartalmilag nagy részre tagolódó kötet első egységében az 1945—1970 közötti jugoszláviai magyar könyvkiadásról, a jugoszláviai magyar írók alkotó munkásságának feltételeiről, a nép és nemzetiségek közötti kétirányú közeledés irodalmi vetületéről olvashatunk tanulmányokat, a másodikban a jugoszláv—magyar s a kelet-európai irodalmak közötti kapcsolatok kérdésköre szerepel, a harmadikban Csuka Zoltán portréja kapott helyet, míg a negyediket, a *Függelék* címűt, bibliográfiák gazdag adatanyaga tölti meg.

Juhász könyvének írásai — elsősorban is a jugoszláviai magyar irodalom felszabadulás utáni fejlődéstörténetét érintőek — alapos tájékozottságról, biztos tárgyismeretről tanúskodnak. Hasznosságukat majd a jugoszláviai magyar irodalom jelzett időszakának történeti feldolgozásakor érzékelhetik igazán a szakemberek. Egy sor fontos megfigyelése van, jelenségekre figyelmeztet, hibákat és tennivalókat sorol fel. A jugoszláviai magyar irodalom 1945 és 1970 közötti negyedszázadának korszakolási kísérletét éppúgy észre kell vennünk a tanulmányokban, mint az értéktérmetésre vonatkozó észrevételeit. Fontos és továbbgondolásra érdemes megállapításnak tartjuk pl. azt, amit az 1953 és 1957 közötti évek irodalmi apályáról mond, amikor „válságkorszaknak” minősíti a jelzett éveket, de hasonlóan vélekedhetünk a jugoszláviai magyar regény történetével kapcsolatos megfigyelésekről is.

A jugoszláviai magyar könyvkiadás és az ottani magyar irodalom viszonyairól érthetően a legavatottabb szakértőként szól, kivált a Forum Könyv- és Lapkiadó Vállalat tevékenységének jellemzésekor. Egyetértünk vele, amikor megállapítja: ha „a felszabadulás utáni első évtized magyar könyvtermésében” az egysíkúság dominált, „akkor a második időszakot mindenekelőtt a változatoság, a hagyományos és avantgárd irányzatok egymasmellettisége jellemzi” (23.). Vagyis: jelentős előrelépés történt, anélkül — s a könyvből tudjuk ezt is —, hogy a Forum feladta volna kiadói politikájában az egyvonalúságot.

Gondokról is informál Juhász Géza könyve. Az igen fontos tudomány szerepet betöltő Hungarológiai Intézet könyvkiadási gondjairól éppúgy beszél, mint a jugoszláviai magyar írók alkotói tevékenységének nehézségeiről, s arról is, hogy „egész sor tudományág, tudományos szakterület magyar ajkú tudósai számára” még „semmilyen lehetőség nincs... hogy kutatásuk eredményeit anyanyelvükön közreadják” (35.). Sort kerít aztán a jugoszláviai magyar irodalmi élet egy másik gondjának felemelésére is, amely némelykor jelentősen visszavetheti a kibontakozást. A provincializmus körüli

polémiáról szól, s igen pontosnak látszik diagnózisa, amikor megfogalmazza, hogy a provincializmustól való tartózkodás-félelem olykor beteges tünet a jugoszláviai magyar irodalom némely képviselőinél. A lényeglátás idézheti vele Illyés Gyula szavait is: „Szerintem azt hívják provincializmusnak, ha valaki Bugacon úgy viselkedik, mintha Párizs közepén élne.” (42.) (A provincializmus fantomának ez a tudatos elutasítása egyébként majdcsak egybeesik a jugoszláviai magyar regény megújulásával, amely megint csak annak bizonyossága, hogy a valóság elkötelezettjeként alkotva igenis elkerülhető a provincializmus. Deák Ferenc, Gion Nándor regényei elegendő példa lehetnek, a líra szféráiból pedig Fehér Ferenc egész életműve.)

A könyv anyagának természetéből fakad, hogy az írások többségében a Jugoszláviában élő magyarság szellemi életének híd-szerépére erős hangsúly esik; valójában az egész kötet szerkesztésének egyik alapállása is ez. Csuka Zoltán költői portréjának megrajzolója éppúgy alkalmat ad a szerzőnek a szellemi hídverés gondolatának hangsúlyozására, mint a jugoszláviai magyar irodalom helyének-funkciójának elvi meghatározása. Jugoszlávia egészséges, internacionalizmuson nyugvó nemzeti politikájának egyik megnyilvánulását kell látnunk a definícióban, mi szerint a jugoszláviai magyar irodalom „...része mind a jugoszláv, mind a magyar irodalomnak, s hogy nyelve, hagyományai, részben formai törekvései révén inkább az egyetemes magyar irodalomhoz kapcsolódik, míg tematikája, különböző irányzatai inkább a jugoszláv irodalmakhoz közelítik, tehát különösen valóságlátása, eszmei alapállása, mondanivalója.” (39.)

A kötet végén függelék formájában igen becses bibliográfiai anyag kapott helyet, amely a jugoszláviai magyar szerzők 1945–1970 között megjelent műveinek adatait, a jugoszláv népek irodalmának magyar s a magyar irodalom jugoszláv bibliográfiáját tartalmazza, valamint a jugoszláviai magyar írók szerb-horvát, szlovén és macedón nyelven megjelent könyveinek jegyzékét. Egészében olyan dokumentum-anyag ez, amely önálló kiadást is érdemelne.

Lőkös István

Nagy Olga: Hősök, csalókák, ördögök. Esszé a népmesékről. Bukarest 1974. Kritérium 231 l.

Nagy Olga költőien szép, gondolat- és ötletgazdag új könyvét tavaly adta ki a bukaresti Kritérium Könyvkiadó, 1974-ben a könyvhétén nálunk is kapható volt. Témája

a mese, a népmesék hősei, természet- és emberfeletti alakjai, állatsegítők, varázstárgyai, viszonyuk egymáshoz és mindenkori hordozójukhoz, a mesemondókhoz. Nagy Olga szerencsés kezű, eredményes gyűjtő, az elmúlt években különböző tudatszintű magyar, román és magyarul beszélő cigány közösségekben gyűjtött, s olyan archaikus rétegeit sikerült feltárnia a népmesének, amilyenekkel csak kevesen dicsekedhetnek. Kincsei birtokában így indítja könyvét:

„Egyetlen műfaj sincs, amely az életet így együtt, egyben, egyetlen bámulatos egységben fogná fel a maga tragikus és ugyanakkor optimista kicsengésében, mint a mese.” Egyszerre tartalmaz „gyönyört és fájdalmat, félelmet és szánalmat, démonit és eszményit, élet és halál egyszerre ellentétes és egymásba átszövő élményét”. Majd röviddel később így folytatja: „Ha meg akarjuk érteni a mesének ezt az ellentétekben megragadó viláigienlétét, akkor csakis ebben a kozmikus egyetemességében érthetjük meg: így kell értelmeznünk azt is, hogy a mesében eltűnnek a feketén és fehéren túli és a közöttük levő, semlegesítő színek és árnyalatok, mert a mese *nem a valóság, hanem a valóság lényegének a megragadása.*”

Forrása a rettegés, melyet a valamikori ősközösségi ember érzett az őt körülvevő ellenséges természet és a természetet benépesítő borzalmas démonok közepette. Ereje és eszközei még nem voltak elégségesek ahhoz, hogy úrrá legyen felettük; segítségül sietett hát élni akarásának a képzelete, mely emberfeletti, ember-asszony és isteni férfi nászából származó hőseket teremtett. „A mese a Hős története. A hős az ember legszebb teremtménye: mert az isteneket a félelem szülte, a hőseket a félelmet feloldó, szonyt legyőző emberi bátorság, a diadalmas élni akarás.” Ők voltak az emberiség első jótévői, legyőzték a napot, holdat, csillagokat elrabló, a vizek forrását elzárva tartó, szűz leányokat elragadó sárkányokat. Ezekről a hőszokról szóló meséink képezik mesekincsünk legrégebbi rétegét. Utánuk jönnek a jövőbe, távolba, emberi gondolatokba olvasó táltosok. Látszólag szegény, rongyos, nyomorult emberek voltak, de ha vendégül látták őket, megosztotta velük a szegény ember a maga hamuba sült pogácsáját, táltoslovát, varázstárgyat, gazdagságot, fényes karriert nyert általuk. Magáról a táltosról vagy a táltos által megsegített legkisebb fiúról szól mesekincsünk második archaikus csoportja.

„Eközben az ember mind bátrabb és bátrabb lesz”. Dacolva a keresztény egyház tanításával „szerződést köt az ördöggel, hogy övé legyen a szépség és a gazdagság, a földi élet minden értéke”. Az ördög hűséges segítő, gondoljunk csak a Nagy Olga által is vizsgált „A szegény ember szolgálja az ördög”